

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА
В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ**

Сьогодні в Україні ми спостерігаємо системне явище фізичного, матеріального, морального, духовного винищення української нації. Відповідно для боротьби з таким явищем потрібно конструктивне бачення і система противаг. Такою системою противаг ми можемо назвати українознавство, яке є і системою наукових інтегрованих знань про Україну, і ідеологією. Українознавство в освіті – це виховна навчально-інтегративна система, спрямована на вироблення в молоді гуманістичних життєвих принципів, на знання і розуміння початків, етапів і рушійних сил розвитку України, а також на дослідження подальшого поступу української людини, нації, держави як природних та історичних феноменів, світового українства.

Українознавство завжди було органічною формою націє- та державотворення, завжди залежало від історії нашої держави. Так, національне відродження, розбудова української суверенної держави, починаючи з 1991 р., зумовили й відродження науково-освітнього українознавства. Було створено три наукових українознавчих інститути (Інститут українознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАНУ (м. Львів) та Інститут українознавства Прикарпатського університету ім. В. Стефаника МОН України), у багатьох вищих закладах України засновано кафедри і центри українознавства. У 1998 році Постановою Кабінету Міністрів України і відповідними рішеннями Колегії Міністерства освіти і науки України (грудень 1995 р., грудень 1997 р.) до Державного стандарту освіти було введено навчальний предмет «Українознавство».

Дослідження ряду учених, таких як: П. Ігнатенка, Я. Калакури, П. Кононенка, В. Кузя, В. Мельник, Н. Сивачук, О. Семенюченко, В. Сергійчука, Р. Скульського, О. Таланчука, Л. Токар, Т. Усатенко, Ю. Фігурного та ін. підтверджують, що українознавство є потужним засобом виховання національної свідомості, патріотизму, формування громадянських рис особистості. Вивчення цієї дисципліни сприятиме відродженню культурних цінностей українців, забезпечить консолідацію українського народу та визнання України у світі.

Проте у 2000-х роках, на жаль, навіть на гуманітарних факультетах вищих навчальних закладів України означеному предмету відводилася другорядна роль у навчально-виховному процесі, або ж ця дисципліна взагалі не викладалася. Натомість пропонувалися концепції та ідеологеми, які мали «відвертий якщо не антиукраїнський, то принаймні антиукраїнознавчий характер». «Національній освіті та вихованню, – за словами вчителя українознавства Валентини Зеленської, – штучно протиставляються космополітичні концепції безликого «громадянського виховання», стверджується примат «вселюдських вартостей» над національними» [2, с. 169]. **Зеленська В. Українознавство в небезпеці.**

Перспективи на поліпшення такої ситуації невтішні. Реорганізаційні заходи МОН України, зокрема, нові зміни у системі вищої освіти (вилучення етнології з переліку наукових спеціальностей і спеціальностей вищої освіти, а українознавства – з навчальних планів вишів) ведуть за собою зникнення цієї навчальної дисципліни у всіх закладах освіти. Очевидно, що згортання науково-дослідницької роботи з етнології, припинення викладання українознавства означає переривання плідних здобутків, занепад наукових шкіл, руйнування педагогічних моделей підготовки науковців і вчителів [3, с. 36-37].

Сьогодні українознавство як одна з головних гуманітарних дисциплін не має можливостей виконувати покладену на нього роль. Його не введено

до сучасних державних стандартів, навчальних планів, а відтак і навчальних програм. Не підтримуються державою і наукові дослідження у цій галузі, не ведеться підготовка необхідних фахівців [3, с. 38–39].

Тому надзвичайно актуально постає завдання захистити національні інтереси нашої держави шляхом *підвищення ролі українознавства, українознавчих дисциплін* у системі середньої та вищої освіти України. Адже саме ці дисципліни розкривають феномен українства, закономірності, досвід і уроки етно-, націєтворення, матеріального й духовного життя.

В Уманському педагогічному університеті імені Павла Тичини накопичено позитивний досвід українознавчої роботи: упродовж 20 років на належному рівні здійснюється підготовка майбутнього вчителя-філолога та українознавця, яка передбачає збагачення студентів знаннями з дисциплін українознавчого циклу та озброєння їх уміннями проводити навчально-виховну роботу українознавчого спрямування в сучасній школі [1, с. 139]. Така підготовка складається з навчальної, науково-дослідної, методичної, експедиційної, виховної діяльності.

Науковці кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання докладають значних зусиль до збереження етнічної і фольклорної пам'яті регіону, про що свідчать такі монографії та навчально-методичні посібники, як «Уманське весілля», «Уманські колядоспіви дівчині», «Лірники Уманщини», «Купальська обрядовість Уманщини», «Українознавство в освітньому просторі сучасної школи», фольклорно-етнографічні довідники сіл історичної Уманщини та інші.

Викладачами накопичено певний досвід впровадження науково-методичних розробок з українознавства у навчально-виховний процес, про що вони заявляють на багатьох конференціях, семінарах різного рівня.

Спільними зусиллями викладачів здійснюється видання науково-педагогічного часопису «Гумань», який став своєрідним центром поширення освітньо-виховного досвіду з регіонального українознавства.

Співробітники науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» (керівник – професор Н. П. Сивачук) з 2014 р. працюють над розробкою держбюджетної теми «Професійна підготовка майбутніх учителів-словесників на засадах українознавства».

У процесі викладання українознавства в університеті викладачі керуються наступними **принципами**: історизму, об'єктивності, системності, наступності (спадкоємності: наприклад, традицій і звичаїв), світоглядної зорієнтованості, системно-структурним тощо [3, с. 39].

Основу змістового наповнення курсу «Українознавство» становлять вивчення етногенезу нації, відтворення історичної та фольклорної пам'яті, дослідження традиційної народної культури, використання досвіду національного виховання кращих елітарних родин українців.

Важливе місце у процесі підготовки вчителя українознавства посідають фольклорна та етнографічна практики, які здійснюються експедиційним методом. У процесі проведення польових українознавчих досліджень у студентів найкраще формуються навички фольклористів і етнографів-збирачів, які будуть їм необхідні під час здійснення такого ж виду діяльності з учнями.

Отже, українознавча діяльність завдяки зусиллям професорсько-викладацького складу кафедри забезпечує підготовку педагогічних кадрів з українознавства, виховує у них відповідальність за збереження та популяризацію матеріальної та духовної культури українців. Також викладачі дбають про підсилення військово-патріотичного компоненту українознавства, основу якого становить козацько-лицарська сміливість і стрілецька звитяжність, а також усвідомлення кожним студентом необхідності духовного розвитку нації.

Та розв'язання проблеми введення українознавства у діяльність вищих навчальних закладів насамперед потребує відповідної законодавчої основи і нормативно-правового забезпечення (запровадження вивчення

українознавства як обов'язкової навчальної дисципліни), а також суттєвого посилення дослідницько-інноваційної діяльності вищої школи.

Сьогодні українознавство не включене до переліку спеціальностей, затвердженого Кабінетом Міністрів України. Не набули загальнодержавного статусу розроблені ще в 90-х роках програми та навчальні плани для вищої і середньої школи. Не формується замовлення на видання підручників і посібників з українознавства. Фактично припинено проходження та підготовку до прийняття на загальнодержавному рівні проекту Державної цільової програми «Українознавство», у якій серед іншого пропонувалося особливу увагу звернути на підготовку педагогічних кадрів з українознавства, створення необхідної інфраструктури, наукової та матеріально-технічної бази, в тому числі й упровадження наукового доробку в навчально-виховний процес. Реалізація зазначеного могла б бути покладена в основу конкретних дій по розбудові в Україні дійсно національної освіти та виховання.

Список використаних джерел

1. Денисенко В. А. Підготовка майбутнього учителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. А. Денисенко / Інститут професійної освіти АПН України. – К., 2003. – 323 с.
2. Зеленська В. Українознавство в небезпеці. Виступ на щорічній Міжнародній науково-практичній конференції «Стан, проблеми, перспективи розвитку українознавства» / В. Зеленська // Українознавство. – № 1 (6). – 2003. – С. 169–170.
3. Семінар про перспективи підготовки кадрів з народознавства та координацію дослідницької діяльності ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, 4 березня 2015 року) // Народна творчість та етнологія. – 2015. – № 2. – С. 32–52.